

Немања З. КАРОВИЋ*
Факултет за образовање учитеља и васпитача
Универзитет у Београду

Оригинални научни рад
Примљен: 19. 11. 2024.
Прихваћен: 27. 2. 2025.

ДВЕ ДУГЕ ДЕЦЕНИЈЕ ПОСЛЕРАТНОГ КЊИЖЕВНОГ ЖИВОТА (ДИСКУСИЈА ПОВОДОМ ЕСЕЈА „ТОКОВИ И СТРУЈЕ У НАШОЈ ДАНАШЊОЈ ЛИТЕРАТУРИ” СВЕТЕ ЛУКИЋА)

Током 1965. године, када се навршавало две деценије од завршетка Другог светског рата и формирања нове Југославије, у књижевној јавности је све гласније изражавана потреба да се претходни двадесетогодишњи период пажљиво историјски сумира и естетски вреднује, како би се могли успоставити што поузданији оријентир за сагледавање савремене литерарне ситуације. Текст „Токови и струје у нашој данашњој литератури” Свете Лукића био је један од првих покушаја да се развојне фазе послератне књижевне повести поетички дефинишу. Овај есеј постао је повод за једну широко засновану културнополитичку дискусију. Имајући у виду да су у полемици на страницама часописа *Дело* учествовале репрезентативне стваралачке личности, и да се разговор тематски разгранаво ка многим горућим књижевним питањима тога времена, у раду се кроз анализу сучељених гледишта истражују поетички и политичко-идеолошки чиниоци на којима је почивала југословенска културна атмосфера средине шездесетих година двадесетог века.

Кључне речи: Света Лукић, књижевна историја, стаљинизам, југословенска култура, надреализам, социјалистички естетизам, идеолошки конформизам.

Средином шездесетих година двадесетог века у југословенском књижевном животу све чешће се јавно указивало на то да је дошло време да се на прецизан и научносинтетичан начин сумирају претходне две деценије литерарног стваралаштва. Овакви опомињући гласови нису се јављали случајно и без крупнијих разлога, већ су представљали рефлекс ширих политичких и културних настојања да се рекапитулира двадесетогодишњи период протекао од ослобођења, оцене путевима којима је протицао дотадашњи социјалистички напредак, и на основу тога прецизније дефинише путања будућег друштвеног и економског, културног и књижевног развоја.

* nemanja.karovic@uf.bg.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0001-9678-6084>

Прве две декаде литерарног живота у новој Југославији биле су обележене најпре покушајима комунистичких власти да, угледајући се на совјетски пример, установе идеолошки подесан културни модел, а потом и настојањима да се – након сукоба са Информбироом 1948. године – из културнополитичких токова одстране доскора радо прихватани елементи стаљинизма. Реч је о добу које је отпочело агитпроповски снажном афирмацијом социјалистичког реализма, а наставило борбом за поетички слободнију књижевност. Међутим, средином шездесетих година, када су се некада бурне полемике између такозваних модерниста и реалиста утишале, културна битка ипак није престала, него се преселила у раван борбе за историјску интерпретацију пређашњих догађаја.

О потреби за стварањем историје југословенских књижевности и истовремено немогућности да се тако велики подухват изврши речито сведочи извештај са петог Конгреса слависта Југославије, одржаног у Сарајеву 1965. године, чија је прва радна седница била посвећена управо овом проблему. Том приликом је констатовано да ће наречени књижевноисторијски задатак бити тешко остварив, јер библиотеке не располажу довољним бројем критичких издања и поузданих библиографија, универзитетским центрима недостају фондови релевантне литерарне грађе, док су контакти међу факултетима врло слаби и ретки (в. Стојановић 1965: 12). О стању у култури тога времена можда најбоље говори чињеница да су надлежни савезни органи те исте године определили материјална средства за почетак израде историје књижевности, али да се том позиву није одазвала ниједна установа нити појединачна група научних радника. Југословенски образовни центри, дакле, нису имали довољно унутрашњег капацитета да реализују управо оно што је култури било преко потребно. Ова помало парадоксална чињеница не представља само пуки податак о степену развоја државних институција, већ би се могла разумети и у дубљем културолошком смислу: као симболички знак једне епохе.

Дискусија на петом Конгресу слависта Југославије открила је још један наизглед термилошки, али у основи дубок, можда и неразрешив, културнополитички проблем. Наиме, чак и када би заједничким залагањима научних радника дошло до писања историје литературе, на велики камен спотицања наишло би се већ при њеном именовању, јер би таква публикација морала у себи да помири супротна гледишта: став да југословенска литература представља „скуп одвојених националних књижевности” и мишљење да је реч „о једној, јединственој књижевности, у којој регионалне специфичности нису од битнијег значаја” (Стојановић 1965: 12). Дакле, различитим покушајима одговора на питање да ли би у наслову наречене књиге ваљало употребити јединину или множину, раскривана је изразита значењска слојевитост и унутрашња контрадикторност постојећих погледа на природу југословенске литературе.

Неколико месеци пре Конгреса слависта, у јунском броју часописа *Дело*, објављен је текст Свете Лукића под насловом „Хијерархијска лествица вредности и савремена југословенска литература”, који би се могао сматрати пр-

вим конкретнијим ауторским одговором на јавно оглашену културнополитичку потребу за књижевноисторијским сумирањем послератног литерарног стваралаштва. Реч је о есеју специфичном не само по пионирски храбром настојању да се савремена књижевна ситуација опише и вредносно процени, већ и по смелости да се својим експлицитно израженим ставовима супротстави увреженим мишљењима, то јест оној дискретној, али веома делатној сили која, како Лукић тврди, господарећи управља литерарним кретањима (в. Лукић 1965а: 745). Имајући у виду и то да је наречени текст – као уосталом и неколики потоњи Лукићеви тематски сродни написи – изазвао бројне негативне реакције, које су се са висине полемичког достојанства исувише често спуштале на ниво личног омаловажавања, није тешко уочити да се овај аутор учестало дотицао неуралгички осетљивих места савременог књижевног живота и да своју критичку реч није лишавао субверзивне делатности.

Упоредјујући устаљене методе вредновања литературе са начином њеног уобичајеног типологизовања, Лукић истиче да савремена критика валоризацију подређује типологији, јер предност даје извесним изражајним средствима и тренутним политичко-идеолошким значењима неке књижевне појаве, док је „иманентна естетичка вредност бачена у позадину” (Лукић 1965а: 746). Једна од последица таквог културног стања, у којем се идеолошки грехови и заслуге директно пребацују на терен књижевног оцењивања, јесте и то да је прошло две деценије од рата, а да и даље „примећујемо много изостанак као и много надуваних присуства, до којих је дошло из чисто политичких разлога” (Лукић 1965а: 750). Криво постављени вредносни критеријуми и ригидно примењивана естетска мерила довели су до тога да се „старији писци сматрају знатнијима”, а ствараоци који не припадају ниједној од главних литерарних струја мање вреднима (Лукић 1965а: 747, 748). У средишту ових проблема је чињеница да се, закључиће Лукић, критичари „држе линије најмањег отпора”, не желећи да искораче из уских оквира конвенционалног реда и превазиђу плиткост конформистичког мишљења (Лукић 1965а: 747).

Есеј „Хијерархијска лествица вредности и савремена југословенска литература” послужио је Свети Лукићу као истраживачка и методолошка припрема за књижевноисторијски наум који ће у наредном броју *Дела* остварити текстом „Токови и струје у нашој данашњој литератури”. Новим есејистичким оглашавањем аутор је, како и наслов најављује, књижевној јавности понудио преглед главних поетичких кретања која су обележила југословенску литературу у прве две деценије по окончању Другог светског рата, али и једну сажету, мада веома директну естетску валоризацију водећих уметничких струјања.

Желећи да класификује савремене књижевне правце Лукић се користио терминима као што су традиционализам, рани модернизам, прва послератна генерација пругаша и кубикаша, ослободиоци духа, резервна генерација, најмлађи. Ради се о низу разноврсних естетских ознака од којих су једне одређене историјско-хронолошки, друге по извесним поетичким доминантама, а треће – попут *ослободилаца* и *резервиста* – на фигуративан и недовољно прецизан начин. Данашњег читаоца могло би да зачуди због чега

Лукић изједначава модернизам и авангарду, и на тај начин са историјског хоризонта потискује облике модерности који су се у српској књижевности јављали и пре Првог светског рата. Запитаност побуђује и чињеница да песнике за које сам истиче да су после ослобођења реafirмисали модернизам овај критичар не назива, рецимо, послератним модернистима, већ одлучује да – акцентујући у већој мери њихову полемичку борбу него поетска својства – употреби један семантички неодређен и поетичкој традицији непознат израз: *ослободиоци духа*. Понуђене типолошке одреднице су, како видимо, сувише хетерогене и значењски дифузне да би се књижевноисторијски есеј Свете Лукића могао без приговора научне савести назвати систематичним. Али, од нечега је ваљало почети.

Када је пак реч о вредносној процени савремених књижевних појава, најнегативнији критички судови обелодањени у есеју „Токови и струје у нашој данашњој литератури” тицали су се социјалистичког реализма и надреализма, јер их је аутор сматрао правцима који поетички јесу супротни, али су по својој природи и уметничким донетима сличнији него што би се то на први поглед могло очекивати. Наиме, и једно и друго књижевно опредељење почивало је на својеврсном одрицању од властите традиције, како би се у први план поставили чиниоци страног утицаја. Тако су реалисти својим неприкосновеним језгром сматрали московско-стаљинистичку централу, док су надреалисти остајали безнадежно загледи у сјај париских културних обзорја (в. Лукић 1965б: 1072). Отуда у књижевноисторијској визији Свете Лукића представници социјалне литературе нису писци који за собом остављају вредна уметничка дела, него партијски чиновници што служе ширењу идеолошког догматизма (в. Лукић 1965б: 1078). Ни при третману круга надреалистичких стваралаца овај критичар се није зауставио на истицању одрођености од домаћих традиција и пропуштене прилике да се стечена европска искуства примене у властитим културним оквирима, већ их је оптуживао да „нападно прецењују” свој књижевноисторијски значај и да, афирмишући естетизантско раздвајање поезије од животних конкретности, негативно утичу на млађе песничке нараштаје (в. Лукић 1965б: 1075). Лукић је, како видимо, био довољно храбар не само да први понуди преглед послератних књижевних праваца већ и да јавно испољи низ својих естетских афинитета, што је у том тренутку подразумевало критичко оспоравање важних литерарних фигура, замерање многим уметничким и политичким групацијама, и последично трпљење полемичких удара са разних страна.

У исто време када су Лукићеви есеји објављивани у *Делу*, на страницама *Политике* штампано је неколико полемичких чланака у којима су критичари образлагали своја гледишта на књижевне борбе вођене педесетих година. Петар Џацић се, рецимо, супротставио ауторима који скорашњу прошлост не приказују у складу са истином, већ зарад личних интереса желе да је осликају што тамнијим тоновима, и нагласио да су педесете године велико време наше литературе, у којем се битка водила између слободе стварања и противње (Џацић 1965: 15). Говорећи о епилогу некадашњих књижевних сукоба, Џацић у овом тексту није скривао својеврсно осећање тријумфализма, а на-

рочито је истакао да су савремене полемике изгубиле принципијелан карактер и свеле се на ниво личних анимозитета.

За разлику од Петра Цацића, Војислав Ђурић је, сагледавајући културне процесе у светлу сукоба са стаљинизмом, оспоравао тврдњу да су слободу изражавања извојевали књижевници и истицао да је читава борба била диригована тренутним политички потребама. Пошто су унутрашња културна кретања била условљена спољнополитичким померањима, а естетика се према идеологији односила као служавка према господарици, књижевне полемике су биле више политикантске него поетичке, те слобода до које се доспело није била освојена, него унапред додељена. Посреди је, закључиће Ђурић, била борба за културну превласт, а не за естетску истину (в. Ђурић 1965: 15).

Примећујући да због одсуства актуелне садржине савремена књижевност подсећа на уметност ради уметности, Војислав Ђурић се прикључио оној линији критичара који у модернистичкој тежњи ка апстрактности нису препознавали аутентичан стваралачки порив, него плодове конформистичке оријентисаности стваралаца. Важност овог новинског написа огледа се и у чињеници да је њиме указивано на *нелагодну* сличност између „реалиста” и „модерниста”, јер су победници књижевног сукоба одмах по преузимању културне *власти* почели да, попут њихових дојучерашњих непријатеља, новом времену намећу „једну исто тако искључиву и већ стару естетику” (Ђурић 1965: 15). Опходећи се према неистомишљеницима на искључив и недоследан начин, они су „сами себе онемогућили као озбиљне арбитре у естетици нашег доба” (Ђурић 1965: 15). Војислав Ђурић се, дакле, оваквим погледом на природу и епилог литерарних сукоба сврстао међу критичаре који су – још од продорног запажања Борислава Михајловића Михиза изреченог с почетка педесетих година поводом једне књиге Марка Ристића: „Има збиља нечег догматског у сталном, незнатно варираном, истицању антидогматизма” (Пековић 1986: 136) – упућивали на појаву која ће се у полемикама и есејистичким прилозима називати *антидогматским догматизмом*.

Укључујући се у расправу Петра Цацића и Војислава Ђурића, Зоран Глушчевић је, не слажући се ни са једним од изречених интерпретација, покушао да их у два једноставна потеза оспори: „Јасно је да и једно и друго схватање нетачно представља прави развитак ствари који нас је довео до данашњих позиција. Да није створена политичка основа, сами писци не би могли раскрстити са ждановизмом. Али и обрнуто – естетички обрачун са ждановизмом далеко је од тога да се може схватити као проста функција идеолошког обрачуна са стаљинизмом” (Глушчевић 1965: 15). Иако је на почетку изгледало да Глушчевић потпуно одбацује и Цацићево и Ђурићево становиште, наставак текста показује да је његов циљ био да, пажљивије нијансирајући токове нареченог културног процеса, изнађе средишњи пут између два оштро супротстављена гледишта.

Полазећи од претпоставке да човек „може бити политички и идеолошки прогресиван, али та прогресивност не мора да задира у питања његовог естетског укуса и образовања”, овај критичар је указао на природност повремениог „раздвајања или чак међусобног супротстављања политике и естети-

ке” (Глушчевић 1965: 15). За савлађивање оваквог несклада потребан је упоран рад, чију су тежину изнели, закључиће Глушчевић, првенствено писци. Дакле, износећи идеју да је естетски развој каскао за политичким променама, овај аутор се приближио Ђурићевом гледишту, али наглашавајући улогу коју су књижевни ствараоци одиграли у том сложеном културном процесу, сагласио се са Џацићевим ставом.

Есеји Свете Лукића, реферати на Конгресу слависта Југославије и новински чланци Петра Џацића, Војислава Ђурића и Зорана Глушчевића учинили су питање књижевноисторијске обраде послератног литерарног стваралаштва једним од водећих проблема савремене југословенске културе. Увиђајући важност ове актуелне и полемички врло провокативне теме, редакција часописа *Дело* организовала је дискусију под називом „Токови и струје у савременој југословенској литератури”. Позив за учествовање добили су не само аутори побројаних текстова него и неке од важнијих књижевних фигура тога времена. У разговору, чији је задатак – како Мухарем Првић наводи у уводној речи – био да се на толерантан начин сучеле супротна мишљења и тако приложи допринос формирању културног миљеа (в. Првић 1965: 1441), учествовали су: Милош Бандић, Петар Џацић, Мирослав Егерић, Зоран Глушчевић, Вук Крњевић, Света Лукић, Душан Матић, Милосав Мирковић, Миодраг Павловић, Мухарем Првић, Раша Попов, Слободан Селенић, Живорад Стојковић, Александар Вучо и Божо Вукадиновић.

Већ на првим страницама ове дискусије очигледним се показало да ће есеји Свете Лукића доживети сличну судбину као и годину дана раније објављена антологија Миодрага Павловића. У оба случаја ауторски поглед на књижевну прошлост изазвао је незадовољне критичаре да, вођени најчешће идеолошким предрасудама или личним анимозитетом, реагују недовољно промишљено и са превише афекта. Слободан Селенић стога с разлогом примећује да је Лукићу пошло за руком „да се замери готово целој културној јавности у Београду с тим једним јединим чланком, зато што је конкретан, зато што иде поименце” (Селенић 1965: 1469). Оспоравање његовог есеја „Токови и струје у нашој данашњој литератури” одвијало се у великом распону: од сумње да је уопштавањем парцијалног искуства једне националне књижевности покушавао да под плаштом југословенства прокријумчари великосрпске идеје, преко оптужби за произвољност и схематичност при класификовању уметничких струја, за непознавање стваралаштва у другим републикама и терминолошку непрецизност, па све до замерки упућиваних козерском тону и лепршавој површности, која „целој овој ствари даје печат импровизације и олаког ћаскања о књижевности” (Бандић 1965: 1488).

Нимало не чуди што су током разговора посебну критичку нетрпељивост испољили некадашњи надреалисти, то јест представници поетичког опредељења према којем је Лукић био најоштрији. Не трудећи се да сакрије озлојеђеност због ниског статуса који је надреалистичком покрету додељен у овом књижевноисторијском огледу, Александар Вучо је аутору замерио што класификацију савремене литературе није извео на подлози релевантних књижевнотеоријских знања, већ је успоставио *нагодбашки* однос према

истраживаној материји (в. Вучо 1965: 1464). Отпочевши излагање цинично интонираним питањем: „Је ли ово Лукић бацио један орловски поглед на нашу литературу новијег датума?“, Душан Матић је најпре одбио да попут поменутог критичара импровизаторски говори о књижевним појавама, и предложио да се у дискусији надаље не говори о литератури других република, већ само о београдским приликама, јер – закључиће овај надреалиста – „то знамо“ (Матић 1965: 1457). На овом месту ваља се запитати шта је остајало запретено иза Матићевог отпора идеји да се разговор води у оквирима југословенске књижевности и тежње да се излагања тематски сведу на такозване београдске прилике? Да ли су важнији садржаји који су овим наглим сужавањем књижевноисторијског хоризонта обухваћени или питања која су редукцијом основне перспективе избегнута? У жељи за затварањем у уске али сјајне оквири престоничких догађаја било је нечег дубоко несоцијалистичког, јер се у гесту затварања читавала провинцијална природа оглашене намере, док је прекомерна усредсређеност на центар сведочила о преживелом импулсу елитистичких настојања. Будући да је задржавање у удобном окриљу београдских прилика ауторе много мање обавезивало него књижевноисторијски говор о српској, а камоли југословенској литератури, у Матићевом предлогу можда би најпре ваљало препознати рефлекс културног и политичко-идеолошког конформизма, односно жеље да се токови дискусије уподобе налозима времена и задрже у несубверзивним оквирима дозвољених и безопасних тема.

Осим Живорада Стојковића, који се у име свих присутних запитао: „Зар је *наш*, за нас, само такозвани београдски књижевни круг?“ (Стојковић 1965: 1474), и Милосав Мирковић се директно супротставио Матићевом предлогу *београдизације* текућег разговора, али је одбацио и другу крајност: могућност говора о југословенској литератури. Подсетивши на недавно одржани Конгрес слависта, на којем није било могуће учинити ниједан корак напред у утврђивању постоји ли југословенска књижевност и каква је њена природа, Милосав Мирковић је нагласио да би залагање за тај литерарни оквир данас било „аматерски патетично“, и нагласио да „ми, мирна срца, али са врло подигнутим критеријумима, можемо и морамо да говоримо о српској литератури“ (Мирковић 1965: 1458–1459). На страницама дискусије у *Делу* као да се постепено кристалисала свест о томе да је у актуелном културнополитичком тренутку најисправније промишљати о српској књижевности, јер би ширење рефлексije на југословенски контекст могло – како сведочи Лукићев случај – изазвати оптужбе за великосрпски хегемонизам, док би сужавање перспективе на обзорја београдског круга значило приклањање матићевском провинцијално-елитистичком виду идеолошког конформизма.

Према есеју Свете Лукића оштрије се чак и од надреалиста понео Мухарем Первић. Након што је учесницима дискусије изнео недоумицу да ли је овај текст „покушај историје, хронологије, књижевне критике или књижевне теорије, или једноставно информација?“, Первић је редом оспорио сваку од поменутих могућности: „као историји, тексту недостаје грађа, чињенице и систематичност, као књижевној критици недостаје му анализа књижевних

дела а затим му је и апаратура и терминологија којом вреднује неадекватна; као хронологија или информација текст је одвише субјективан” (Первић 1965: 1490). На тај начин овај критичар као да је, не презајући од ниподаштавајућег тона и не кријући знакове личне одбојности, своју почетну дилему покушао да разреши закључком да Лукићев есеј заправо не представља ништа. Первић се, како видимо, ни сам није придржавао принципа толерантне размене мишљења и начела конструктивног дијалога за које се, као један од организатора дискусије, у уводној речи толико залагао.

Међу ретке критички добронамерне актере дебате, који су се с уважавањем опходили према Лукићевом есејистичком труду и његовој смелости да први сачини преглед поетичких струја рецентне књижевноуметничке продукције, могли би се убројати Вук Крњевић, Петар Џацић и Миодраг Павловић. Имајући у виду да је реч о тексту који представља књижевноисторијску скицу, у чијој основи не пребива жеља за доношењем коначних судова, него воља да се проблеми формулишу, Крњевић се чудио жучљивим тоновима који су се могли чути поводом садржине овог есеја. Мане Лукићевог огледа Џацић је, негујући сталоженији однос према литерарним новинама и позивајући учеснике дискусије на помирљивији тон, настојао да оправда подсећањем на просту чињеницу да природа пионирских подухвата подразумева грешке при извођењу и извесну недовршеност у реализацији. Указавши на сличност између антологичара и историчара, која се огледа у томе што њихова дела *свијету не могу угодити*, Миодраг Павловић је, пријатељским тоном књижевног савезника, Свети Лукићу саветовао да се не обазире на мноштво туђих примедби, јер литерарни посао којег се прихватио нужно изазива разна неслагања, а до „дефинитивне заједничке оцене” је, чак и када би се задаци вршили у потпуно конструктивној атмосфери, немогуће доћи (в. Павловић 1965: 1483).

Дебата одржана у редакцији часописа *Дело*, покренута првенствено поводом Лукићевог есеја „Токови и струје у нашој данашњој литератури”, важна је не само због тога што на један непосредан начин показује колико је био тежак пут писања књижевне историје, већ и стога што својом повишеном полемичком температуром раскрива какав је био дух тога времена и шта је недостајало тадашњој социјалистичкој култури. Премда је половином шездесетих година у југословенској културној средини формирана свест о неопходности књижевноисторијског самеравања послератног литерарног стваралаштва, одазвати се нареченом позиву културе значило је супротставити се појединим аспектима владајућег књижевног поретка. Отуда негативне критике Лукићевог есеја – које су неретко биле нетактичне, грубе и наврхуљене личном пизмом – личе на отпор конформистички устројене заједнице на назнаку могућих унутрашњих промена.

Неспремни за оно што је неопходно, многи писци и културни делатници су истовремено истицали да књижевност чезне за историјским саморазумевањем и опирали се могућности упуштања у тако тежак подухват. Отуда не чуди што се једном од учесника разговора, у тренутку својеврсне ауторефлексивне лucidности, учинило да „све оно за што се боримо помало добија

и призвак онога против чега се боримо” (Егерић 1965: 1501). Колебајући се између опортунизма и субверзије, неодлучна да ли да прихвати постојећу слику о стварима или да се отисне у ризичну потрагу за истином о њима, југословенска култура је након две дуге поратне деценије смогла довољно снаге да чује како књижевност захтева своју историјску слику, али је била сувише конформистичка да би се у нареченој слици истински огледала.

ЛИТЕРАТУРА

- Бандић 1965:** М. Bandić, Tokovi i struje u savremenoj jugoslovenskoj literaturi, Beograd: *Delo*, XI, 11, 1439–1531.
- Вучо 1965:** А. Vučo, Tokovi i struje u savremenoj jugoslovenskoj literaturi, Beograd: *Delo*, XI, 11, 1439–1531.
- Глушчевић 1965:** З. Глушчевић, После боја – копљем у трње, Београд: *Политика*, LXII, 18664, 15.
- Ђурић 1965:** В. Ђурић, Од дрвета и сенка, Београд: *Политика*, LXII, 18643, 15.
- Илић 1989:** А. Илић, Социјалистички естетизам или социјални ескапизам?, у: П. Палавистра (ур.), *Новија српска књижевност и критика идеологије*, Београд: Српска академија наука и уметности, 53–55.
- Крњевић 1965:** В. Krnjević, Tokovi i struje u savremenoj jugoslovenskoj literaturi, Beograd: *Delo*, XI, 11, 1439–1531.
- Лукић 1965а:** S. Lukić, Hijerarhijska lestvica vrednosti i savremena jugoslovenska literatura, Beograd: *Delo*, XI, 6, 743–752.
- Лукић 1965б:** S. Lukić, Tokovi i struje u našoj današnjoj literaturi, Beograd: *Delo*, XI, 8–9, 1067–1090.
- Лукић 1968:** С. Лукић, *Савремена југословенска литература (1945–1965)*, Београд, Просвета.
- Матић 1965:** D. Matic, Tokovi i struje u savremenoj jugoslovenskoj literaturi, Beograd: *Delo*, XI, 11, 1439–1531.
- Мирковић 1965:** М. Mirković, Tokovi i struje u savremenoj jugoslovenskoj literaturi, Beograd: *Delo*, XI, 11, 1439–1531.
- Павловић 1965:** М. Pavlović, Tokovi i struje u savremenoj jugoslovenskoj literaturi, Beograd: *Delo*, XI, 11, 1439–1531.
- Пековић 1986:** R. Peković, *Ni rat ni mir, Panorama književnih polemika 1945–1965*, Beograd: Filip Višnjić.
- Первић 1965:** М. Pervić, Tokovi i struje u savremenoj jugoslovenskoj literaturi, Beograd: *Delo*, XI, 11, 1439–1531.
- Селенић 1965:** S. Selenić, Tokovi i struje u savremenoj jugoslovenskoj literaturi, Beograd: *Delo*, XI, 11, 1439–1531.
- Стојановић 1965:** Ж. Стојановић, Историја књижевности – најпречи посао, Београд: *Политика*, LXII, 18659, 12.
- Стојковић 1965:** Ž. Stojković, Tokovi i struje u savremenoj jugoslovenskoj literaturi, Beograd: *Delo*, XI, 11, 1439–1531.

- Стојковић 1996:** Ж. Стојковић, *Отисци (1951–1996)*, прир. Владета Јанковић, Београд: БИГЗ.
- Финци 1961:** E. Finzi, *Naše književne teme*, Београд: *Delo*, VII, 12, 1427–1495.
- Џаџић 1965:** P. Džadžić, *Tokovi i struje u savremenoj jugoslovenskoj literaturi*, Београд: *Delo*, XI, 11, 1439–1531.
- Џаџић 1965:** П. Џаџић, *Да нема ветра*, Београд: *Политика*, LXII, 18615, 15.

Nemanja Z. Karović

TWO LONG DECADES OF POSTWAR LITERARY LIFE (DISCUSSION
ON THE ESSAY "MOVEMENTS AND TRENDS IN OUR CONTEMPORARY
LITERATURE" BY SVETA LUKIĆ)

Summary

In 1965, as twenty years passed since the end of World War II and the formation of the new Yugoslavia, an increasingly vocal call emerged within the literary community for a careful, historical summation and aesthetic appraisal of the preceding two decades – a period rich in poetic transformation and charged with polemical energy – in order to set clearer benchmarks for understanding the contemporary literary landscape. Sveta Lukić's essay "Movements and Trends in Our Contemporary Literature" was one of the first attempts to poetically define the developmental phases of Yugoslavia's postwar literary history. As is often the case with pioneering work, Lukić's text met with a range of responses, sparking a broad cultural and political discussion. Given that prominent creative figures joined the debate that unfolded in the journal *Delo* and that the conversation branched into many pressing cultural issues of the time, this paper explores the poetic, political and ideological factors underlying Yugoslavia's intellectual climate in the mid-1960s through an analysis of opposing viewpoints.

Keywords: Sveta Lukić, literary history, Stalinism, Yugoslav culture, surrealism, socialist aestheticism, ideological conformity.